

REVISTA DE CULTURA I DE FESTA

Federació Colles de Castelló Primavera 2000

ANY V, número 13

nit de Sant Joan nit de Sant Joan

SUMARI

- 2 Dites i refranys
- 3 Entrevista: Àlvar Monferrer
- 7 Costumari: Tradicions de Sant Joan
- 8 Imatges de la festa '99
- 10 Biblioteca: *La nit de Sant Joan*
- 12 Bestiari: A propòsit de la Mostra de Bestiari de foc...
- 14 Gastronomia: La coca de Sant Joan, un invent gloriós
- 15 Música: La nit de Sant Joan, punt de trobada de la música tradicional
- 16 Informació

EDITORIAL

Un any més —i ja en són cinc—, la **Federació Colles de Castelló**, ha sumat esforços per tal d'organitzar unes jornades culturals i festives a l'entorn de la nit de Sant Joan. Una celebració ben arrelada als costums i al cicle festiu de les nostres comarques que, malauradament, corria el risc de perdre's a la nostra ciutat.

Ara, però, després de cinc anys d'experiència, poden assegurar-ne que som en el camí de la consolidació de la festa santjoanera com a una de les fites ineludibles del calendari festiu de Castelló. Les xifres de participació ciutadana, sobretot en el dia de la nit de Sant Joan de les darreres edicions, almenys, així ho manifesten.

I és que els castellonencs no podem amagar aquest esperit dionisiac, vital i festiu, tan mediterrani, tan nostre, que ens convida a eixir de casa, soterrant les misèries de cada dia, i que ens llença a fruit dels plaers i dels misteris de la festa. I la festa, com ara la de Sant Joan, ens convida a la vida.

Enguany, però, s'hi dona la circumstància de que la festa grossa cau en un cap de setmana i, això ens ha acomboiat a programar una jornada d'actes més completa que en edicions anteriors, que ben segur ens amenitzaran la vetllada.

Amb tot, creiem que és un bon moment per felicitar-nos, com a col·lectiu fester que té una presència cada vegada més significativa en l'organització d'actes festius a la nostra ciutat; i, també per agrair a totes les persones, empreses i entitats que any rera any hi col·laboren, ja que amb el seu suport fan possible la continuïtat de la festa. Una festa, la de la nit de Sant Joan, que ens convida a eixir al carrer, que ens fa viure.

DITES I REFRANYS

Revista quadrimestral
Primavera 2000
Any V, número 13
Castelló de la Plana (la Plana Alta)
Tiratge de 500 exemplars
Preu de subscripció anual: 1000 ptes.
Preu de subscripció fora vila: 1300 ptes.

President Vicente de Juan Martínez
Director Joan Bta. Campos i Cruañes
Consell de redacció

Manuel Carceller Safont	Josep Antoni Pradells i Puig
Joan Josep Trilles Font	Antoni Royo Pérez
Josep Porcar Museros	Sònia Sanz i Alegre

Dibuixos

Luis Vellón, José Caño, Neus Cruañes, José Alonso

Edita

Federació Colles de Castelló

Imprimeix

Graphic Group, S.A. - Pol. Ind. Els Xiprers, 12 - Castelló
Dip. Leg. CS-80-96

Presentació d'originals

Centre Municipal de Cultura, carrer d'Antoni Maura, núm 4
12001 Castelló

Nota

"Plaça Major" no es fa responsable de l'opinió dels seus col·laboradors en els treballs publicats, ni s'hi identifica necessàriament

- ~De Nadal a Sant Joan,
mig any cabal.
- ~Passat Sant Joan,
un jorn és un any.
- ~Aigua per Sant Joan,
cap guany i molta fam.
- ~Per Sant Joan,
les cigonyes a volar.
- ~D'olives, una per Sant Joan
i cent per Nadal.
- ~Passat sant Joan,
no floreix el gram.
- ~Rinyes per Sant Joan,
pau per tot l'any.
- ~La migdiada de Sant Joan,
porta molt de mal.
- ~De Sant Joan a Sant Pere,
en la mar t'ofegues.
- ~Sant Joan en divendres,
collita de cendres.
- ~Bon Sant Joan et do Déu;
ja que no pots menjar, beu.
- ~De Joseps, Joans i ases
n'hi ha per totes les cases.
- ~La dona que al seu marit vol matar,
que li done cols per Sant Joan.
- ~Qui no menja per sant Joan,
o és boig o no té pa.
- ~Les cireres de Sant Joan,
es mengen vora la llar.
- ~Per Sant Joan tot es fa gran.
- ~De Sant Joan a Sant Pere,
cala la xarxa sardinera.

REVISTA PLAÇA MAJOR

Quota anyal de subscripció:

1.000 pessetes (3 números)

Coordinador i Subscripcions: Joan Bta. Campos Cruanyes

C/ Dr. Fleming, 72 - Residencial "Ítaca", dúplex 15

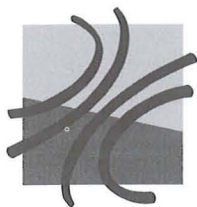
12560 Benicàssim (Castelló)

Telèfon: 964 39 32 80

*Nota: Plaça Major també pots trobar-la a la llibreria Babel
(C/ Guitarrista Tàrraga) de la nostra ciutat.*

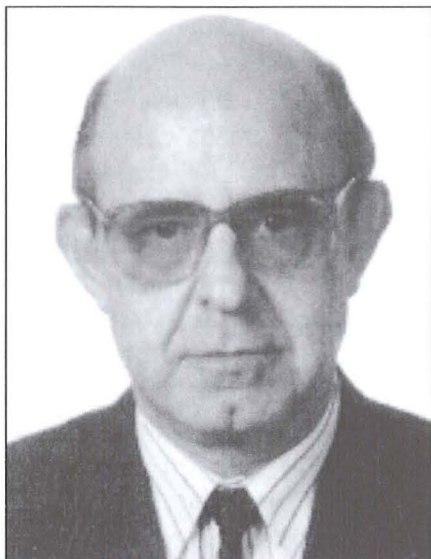
Amb el suport de la

ENTREVISTA

ÀLVAR MONFERRER, autor de *la Nit de Sant Joan*

Va ser pels volts del mes de maig del 1996 quan, amb motiu de la preparació del número 1 de la revista Plaça Major, vaig acostar-me a la seu de la Delegació Territorial de Serveis Socials de Castelló, per tal de parlar amb l'amic Àlvar Monferrer. La Federació de Colles volia rescatar de l'oblit la festa de la nit de Sant Joan, amb la programació d'un seguit d'actes i d'actuacions musicals a la platja del Pinar. A Àlvar vaig demanar-li una col·laboració literària sobre el costumari de la nit de Sant Joan. Amb una amabilitat exquisida, Àlvar va escapolar-se'n de l'encàrrec, tot al·legant que no en sabia gaires, del tema.

Ara, quatre anys després d'aquella conversa, el Consell Valencià de Cultura li acaba de publicar —dins la sèrie minor d'etnologia— el llibre "*La nit de Sant Joan*", un veritable tractat sobre la festa santjoanera, que porta el camí de convertir-se en una obra de referència imprescindible.

—D'ençà d'uns anys que Àlvar treballa com a cap de la Secció d'Assumptes Generals de la Conselleria d'Economia i Hisenda a Castelló de la Plana. Ara son les 10:00 hores d'un matí xafogós d'abril, l'hora sagrada de l'esmorzar. Estem fent un tallat a un bar del carrer d'Amadeu de Saboya. Engego el cassette.

Doncs bé, Àlvar Monferrer i Monfort (Les Useres, 1940). Doctor en Filosofia i Lletres per la Universitat de Barcelona. Conta'ns els teu periple d'estudiant.

Vaig cursar estudis primaris al poble, després vaig anar al Seminari, a Tortosa. En sortir-ne, del Seminari vaig tornar al poble, on vaig fer Magisteri per lliure, en fer la validació d'algunes assignatures. L'any 1959 acabo Magisteri i el 1960 me'n vaig a València, on vaig matricular-me en Filosofia i Lletres. El 1962 vaig anar-me'n a Barcelona, on vaig finalitzar la carrera al 1965. Després vaig haver anar-me'n a la mili, a Marina, fins el 1968, en què vaig llicenciar-me.

—Tres anys de mili. Poca broma! I després què?

En tornar de la mili vaig començar a treballar a un Col·legi a Barcelona. Després em vaig fer càrrec a Barcelona del primer Centre Ocupacional per a Disminuïts Psíquics, que va crear-se a Catalunya. En acabar aquesta tasca vaig passar a la Normal de Barcelona, i a la Universitat.

—I la Tesi Doctoral?

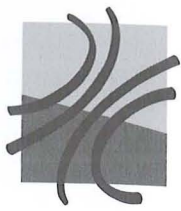
La tesi vaig iniciar-la a Barcelona sobre la "Psicologia i Rehabilitació en els Disminuïts Físics". El cert és que vaig escollir aquest títol perquè en aquell moment no hi havia res sobre el tema. Ara, però, se n'ha escrit molt, sobre el tema. I vaig acabar-la, més endavant, quan ja vivia a Castelló.

—Que t'ha atret de sempre, la psicologia?

No, mira, això son circumstàncies de la vida. El que passa és que després de sortir del Seminari, me'n vaig haver anar a Magisteri per trobar una eixida ràpida i poder viure. Però, aleshores els de Magisteri només podíem ingressar a la Facultat de Filosofia i Lletres per a fer Pedagogia (Ciències de l'Educació), que és el que jo, finalment, vaig fer. Ben segur que si jo haguera pogut elegir que hauria fet Bàsiques: Clàssiques o potser Història... I això perquè, entre d'altres raons a mi sempre m'han atret les clàssiques. De fet, durant l'etapa d'universitari em guanyava la vida fent classes de llatí i de grec.

**SEMPRE M'HAN ATRET LES CLÀSSIQUES.
DE FET, DURANT L'ETAPA UNIVERSITÀRIA
EM GUANYAVA LA VIDA FENT CLASSES DE
LLATÍ I DE GREC**

ENTREVISTA

—I quan vas decidir d'instal·lar-te a Castelló.

A Barcelona vaig treballar com a docent en dos Col·legis d'Ensenyament Mitjà. Després també vaig impartir classes a la Universitat de Barcelona, durant set anys. N'era un d'aquells PNN, i em pagaven una misèria. Allò de per a anar menjant i poca cosa més. Va ser llavors que vaig decidir-me a preparar una oposició per a entrar a un organisme de la Seguretat Social. Vaig aprovar l'oposició i quan vaig poder vaig sol·licitar el trasllat a Castelló. Concretament, l'any 1977 vaig entrar a treballar per als Serveis Socials a Castelló. I això és tot.

—I, quan comences a interessar-te per l'estudi de la cultura popular?

Bé he de dir-te que la qüestió fonamental és que a Barcelona no tenia temps per a dedicar-me a allò que sempre m'ha agradat: l'investigació. Mira, les classes de Psicologia n'eren molt boniques però, que vols que et diga..., el problema de la Psicologia és que és una ciència que no és ciència... Jo pense que la Psicologia només podrà treure el cap si poguera fer servir els mètodes de les Ciències Naturals. I és clar, que això en Psicologia és molt fotut de fer. Bé, l'observació i tot allò que vulgues, però no hi ha cap rigor en el control d'allò que estudies. I no pot haver-ne de control perquè en realitat estàs jugant precisament en el que és la ciència de l'home: la llibertat humana. I això es molt complicat de amidar.

I és, poc a poc, que arribes a interessar-te per l'estudi dels costums, de la gent, de la festa. En definitiva, tots aquells temes que pertanyen als àmbits de l'Antropologia Cultural i també a l'Antropologia Social. I això, a través d'una metodologia que fa servir el relat de la gent, la comparació; però, sobretot els

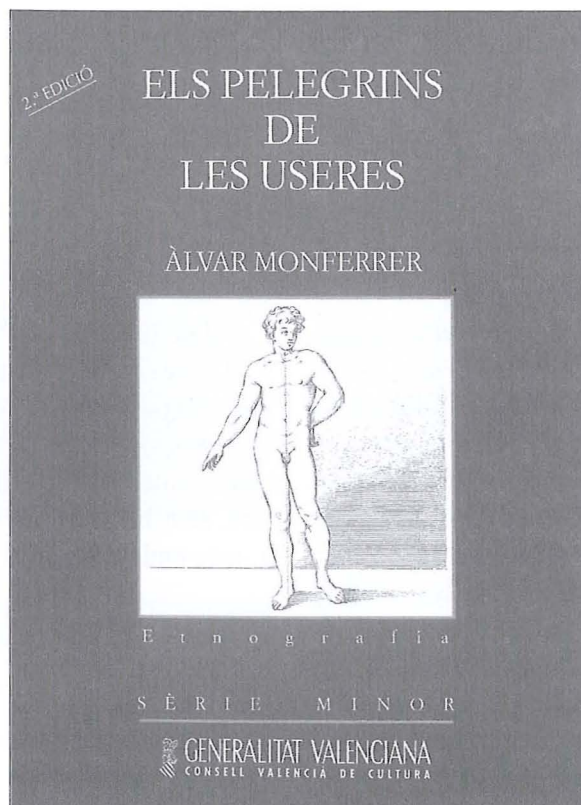
mètodes comparatius que són la millor manera de tirar endavant en aquests tipus d'estudis.

—Com definiries el terme cultura popular?

Ben senzill: la cultura del poble que, de vegades és troba influenciada per la cultura dels erudits, és a dir per la cultura que diríem en majúscules, però que d'altres vegades no té res a vore. De fet, no és gens estrany que la cultura del poble influeixca en la cultura dels erudits.

Ara que la cultura popular és un concepte tan ample..., perquè és clar que la cultura popular abraça l'etnografia, però hi ha molts àmbits dins l'etnografia, com ara les danses. Les danses les podem entendre com a una simple manifestació folklòrica, però també, com a un llenguatge. I si fórem capaços d'estudiar les danses de la mateixa manera que s'estudia la lingüística es podia arribar a conclusions potser molt interessants. Per exemple, els pobles que tenen una cultura basada en l'ús del cavall, en general, tenen balls de *claqué*, és a dir, balls en que es fa servir el repicament del peus a

terra. Ara pense en els gautxos, els ucraïnesos, els indis de l'oest dels EEUU, etc. Danses que, de vegades indiquen una cultura molt masculista. És clar que n'hi ha d'altres factors que hi intervenen, per exemple, algunes danses d'Eivissa, que ens indiquen una estructura social molt jerarquitzada. La protagonista és la dona, que fa allò que vol, però sempre després d'haver-li demanat el permís a l'home. En les danses d'Eivissa sempre hi ha d'una banda el jovent i, d'altra, la gent gran. La dona, la mestressa és qui dirigeix la dansa però sempre amb el vist i plau de l'home. Després ella fa el que vol. I això és ben característic de societats tancades, amb estaments molt marcats. Pobles, en definitiva amb una cul-

ENTREVISTA

tura tradicional ben arrelada. Jo vull pensar que, ara per ara, a Eivissa tot això de què parle és història, però les danses romanen inalterables.

En el món de les danses n'hi ha també tipus diferents de discursos: danses de destresa, d'habilitat; danses eròtiques, d'atracció sexual; les danses processionals, que són solemnes, etc. Les danses són un discurs d'una riquesa enorme.

SI FÓREM CAPAÇOS D'ESTUDIAR LES DANSES, DE LA MATEIXA MANERA QUE S'ESTUDIA LA LINGÜÍSTICA, ES PODRIA ARRIBAR A CONCLUSIONS POTSER MOLT INTERESSANTS

—Has escrit sobre romiatges, festes, peregrinacions, costumari popular i ara sobre la nit de Sant Joan. Parla'ns d'aquest últim llibre.

El problema inicial que vaig trobar-me, quan vaig començar a estudiar la cultura popular, sobretot les manifestacions de la festa dins l'àmbit de la Comunitat Valenciana, va ser que pràcticament no hi havia res. Bé, no és que no hi haguera res, si que n'hi havia, d'estudis, però donaven una visió parcial del tema. A València, per exemple n'hi ha un seguit de folkloristes com ara Barredes Dalmau, Mn. Martí Gadea, Martínez i Martínez, Bernat Capó, etc, que n'han parlat del tema. El problema que jo veia és que aquests treballs es limiten a estudiar una zona molt concreta quan no és un poble, tan sols. No hi havia una replega de dades de tota la Comunitat i, a més, una bona part d'aquests treballs tenien com a referència a Joan Amades, i algun altre folklorista de fora, com ara Caro Baroja. Aleshores vaig trobar que hi havia un buit pel que feia al costumari festiu del poble valencià, que ens calia d'emplenar.

Amb aquests llibres he tractat d'anar recuperant tant els testimonis parlats com les manifestacions dels historiadors i folkloristes que han dit la seua sobre el tema dins l'àmbit, si vol reduït del seu poble. Després hi ha hagut la tasca de la comparació de dades i, finalment m'ha calgut de donar-li un sentit unitari al conjunt. Això és el que jo estic fent en aquest tipus de llibres, com és ara *La Nit de Sant Joan*.

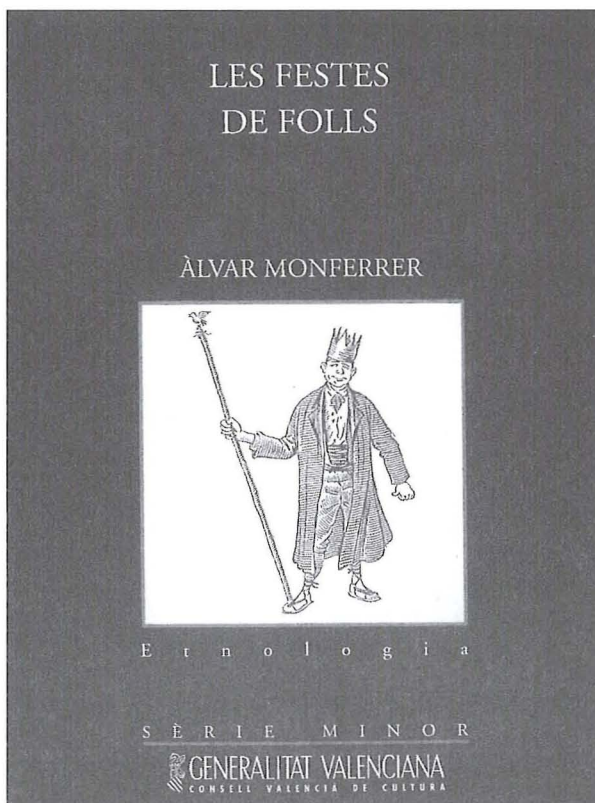
—*La Nit de Sant Joan, festa, tradició, ritual?*

Mira, la nit de Sant Joan és tot un conjunt de tradicions al voltant d'una data molt significativa, amb un rerafons astronòmic: el solstici d'estiu. Ara, per què l'associació amb el solstici de Sant Joan. Ací hi ha moltes interpretacions i algunes en són totalment arbitràries, com ara la comparació del nom de Joan amb alguns déus de cultures antigues, com ara el déu Janus. Això és arbitrari, totalment, perquè la data de sant Joan està fixada pel calendari cristià i, a més a més, ja hi apareix citada als Evangelis.

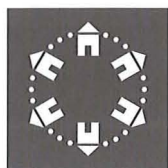
—*Què ens pots dir del foc i la nit de Sant Joan?*

El foc com a element d'iluminació està present a qualsevol festa, sobretot a les festes d'hivern. A l'estiu potser n'hi ha una associació més estreta entre el foc i el Sol. En principi la foguera de Sant Joan és un element d'iluminació de l'espai fester. Després n'hi ha d'altres discurs del foc. L'element lúdic, de joc, de festa. I, també s'hi afegeixen les propietats guaridores dels focs, en saltar-los, que recorda la purificació pel foc de la religió persa, etc.

Joan Bta. Campos i Cruaïnes

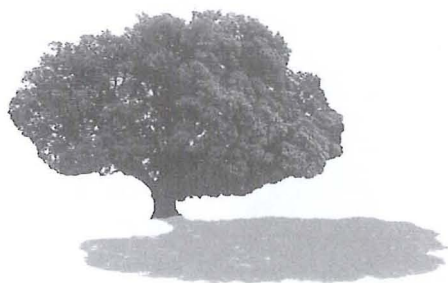
DIPUTACIÓ
D E
CASTELLÓ

*Árboles y arboledas singulares
de las comarcas de Castellón*

*Excma. Diputació Provincial
de Castelló. 2000*

Juan José Gual Ortí

ÁRBOLES Y
ARBOLEDAS
SINGULARES

DE LAS
COMARCAS DE
CASTELLÓN

JUAN JOSÉ GUAL ORTÍ

DIPUTACIÓ
D E
CASTELLÓ

Palmeres de la Alqueria de la Torre
Palmera /Palmera

Ejemplar I

Especie *Phoenix canariensis Hort ex
Chaubard*

Situación Geográfica
Comarca: *Plana Alta*

Termino municipal: *Castellón*

Situación: *Alqueria de la Torre*

Coordenadas U.T.M.: *36TYK547318*

Altitud: *20 m.*

Dasometría
Edad estimada: *70 años*

Tipo de vegetación: *Cultivo de cítricos,
Regadíos.*

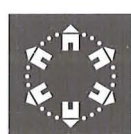
Altura: *9,80 m.*

Diámetro de copa:

Norte-Sur: 5,70 m.

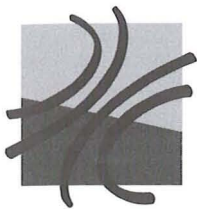
Este-Oeste: 5,90 m.

Perímetro a 1,30 m.: *2,98 m.*

DIPUTACIÓ
D E
CASTELLÓ

COSTUMARI

TRADICIONS DE SANT JOAN

La festa de Sant Joan, dedicada a commemorar la naixença del sant precursor del Messies, està considerada com una de les més importants de les terres catalanes i valencianes. El poble li ha atribuït a aquesta diada virtuts meravelloses, de caràcter màgic; però especialment es considerava que la celebració tenia propietats endevinatòries sobre qüestions amoroses.

Abans era costum que la vespra d'aquest dia les donzelles tiraren davall del llit tres faves, una sencera i sense pelar, una de mig pelada i una altra de pelada completament. A mitjanit calia que posaren la mà sota el llit per buscar una de les faves; si tocaven la fava sencera això indicava que la xica seria molt feliç en el seu matrimoni; si tocava la fava mig pelada, era senyal que no seria del tot feliç, i si tocava la fava pelada, això indicava que faria un matrimoni molt desgraciat.

També hi havia el costum de posar a la serena, dins un got o un plat, un blanc d'ou; al sendemà, dia de Sant Joan, les donzelles miraven quina forma havia pres el seu contorn, i segons la figura que tenia creien veure un emblema o senyal de l'ofici que tindrien el seus respectius enamorats. Si el blanc d'ou tenia forma de barca, l'estimat seria mariner; si tenia forma de martell, seria fuster o ferrer. També es deia que si una xica posava tres ametlles sota el coixí en la nit de Sant Joan es casaria amb l'home que ella somniava, i que el primer jove amb qui topava una mossa, en la matinada de Sant Joan, seria el seu marit.

Es considerava també que unes certes herbes adquirien en aquesta diada virtuts curatives especials, i d'això els venia el nom d' "herbes de Sant

Joan" i ser considerades com a grans remeieres, principalment l'orenga, l'herba-lluïsa i la camamirla.

La cerimònia principal i més generalitzada de la nit de Sant Joan són els focs i les fogueres que s'encenen enmig dels carrers, en les masies i en els cims de les muntanyes, i també sobre l'arena de les platges com en el cas de Castelló, i també de Benicàssim. Segons la tradició aquests focs s'encenen en record del naixement del sant, perquè era tradició creure que la Mare de Déu i la seua cosina

Isabel havien pactat que quan aquesta estaria a punt de donar a llum faria encendre una gran foguera dalt d'una muntanya, perquè en veure-la Maria s'afanyara a anar a assistir-la.

Mentres els focs estaven escesos la gent cantava i ballava al voltant de les fogueres, i els joves i xics les saltaven alhora que uns altres feïne soroll amb esquelles, xiulets, escopetades o petards. Una variació de la festa que ha quallat al sud del País Valencià són les fogueres de Sant Joan d'Alacant, on es cremen uns cadafals amb figures simbòliques i quasi sempre satíriques, semblants a les falles de València.

Una altra cerimònia d'aquesta nit, però d'àrea més restringida és la de les *falles* dels muntanyesos de l'Alt Pallars, unes torxes en flama amb les quals baixen tot corrents fins la plaça del poble, on encenen amb les *falles* el foc de Sant Joan. Allà es posaven xics i xiques fent rodona, agafats per les mans saltant i cantant diverses cançons, unes de religioses i unes altres de satíriques.

Alfons Llorenç

IMATGES DE LA FESTA '99

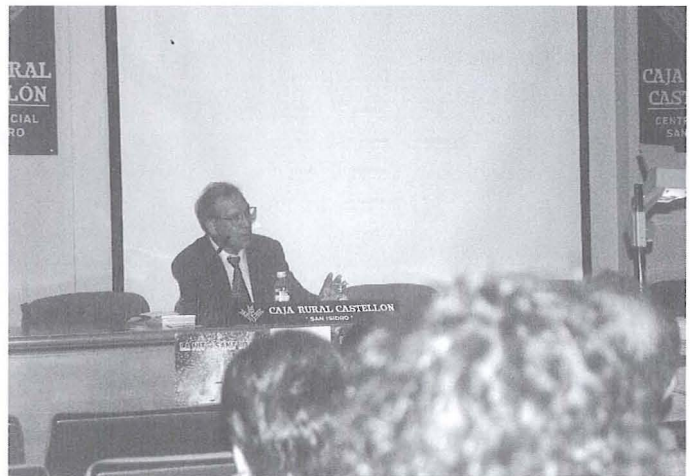
Cercavila de dolçainers i tabaleters, pels carrers de Castelló.

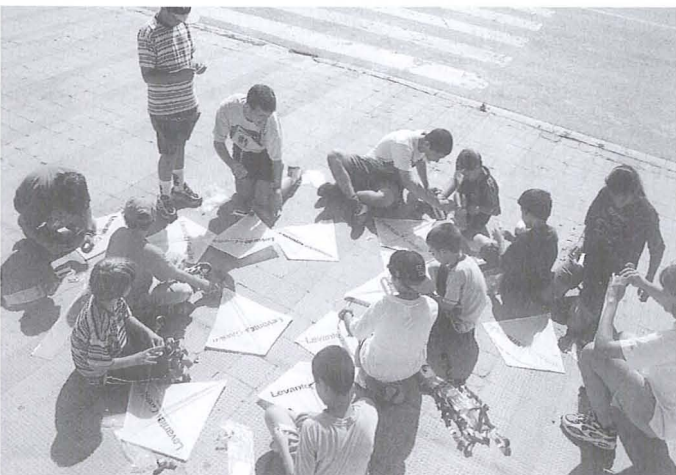
V Trobada de Dolçainers i Tabaleters, a la Plaça Santa Clara.

Sopar de cloenda, del V Curs d'Ensenyament de DiT.

Xerrada d'Henri Bouché

Preparatiu de la volada de catxerulos.

Trencà de "perols", al Marítim.

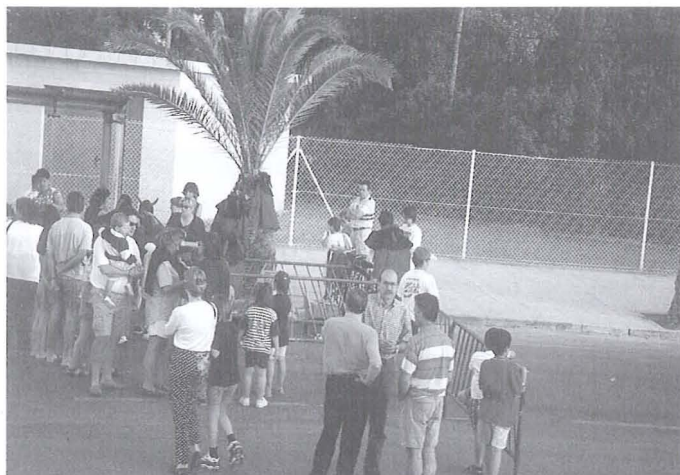

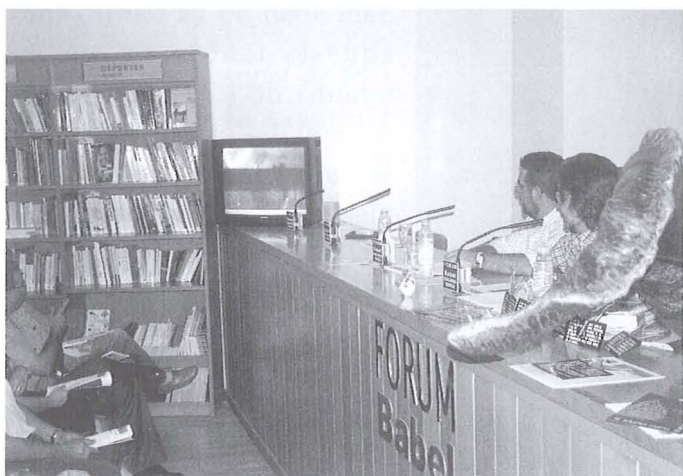
IMATGES DE LA FESTA '99

Visita al Planetari de Castelló

Taller de Ball de dimonis

Presentació de *Plaça Major*, núm. 10

Lliuraments de guardons als col·laboradors de la festa.

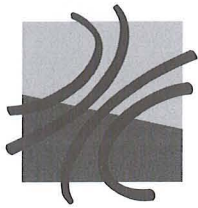

Ambient de festa, al passeig Marítim

La foguera

BIBLIOTECA

La nit de Sant Joan

ÀLVAR MONFERRER I MONFORT
Consell Valencià de Cultura, 2000
Etnologia. Sèrie minor, núm. 52

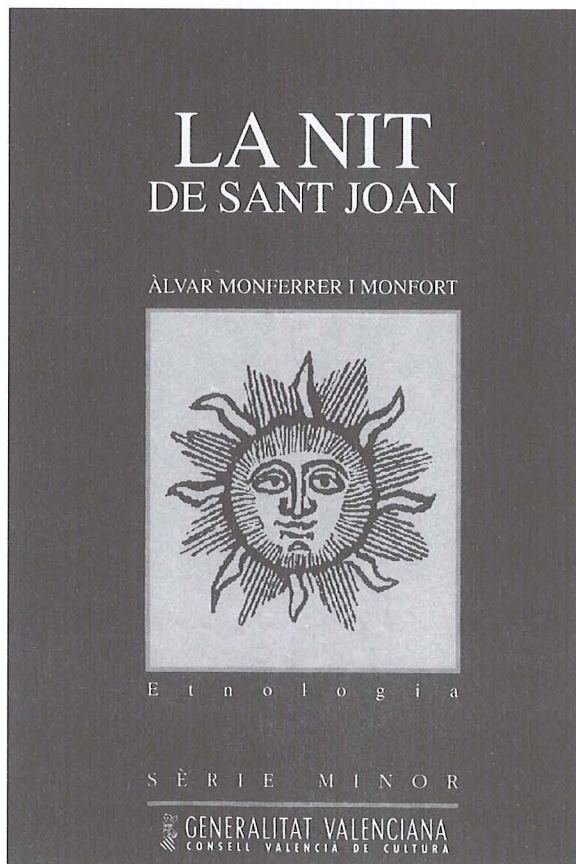
Aquest llibre va nàixer de resultes d'una xerrada. Era el mes de juny de 1998. La Federació de Colles festeres de Castelló de la Plana va programar, com ho fa cada any, tot un seguit de possibilitats perquè la gent —tothom qui ho volgués— poguera participar en la celebració de Sant Joan. He dit de Sant Joan, i no de la nit de Sant Joan, conscientment, tot i que els actes que es programen ocupen uns quants dies i tenen la culminació la nit del 23 al 24 de juny. De manera que les activitats successives serveixen, com ara es diu, per escalfar motors (xerrades, tallers de disfresses i d'animació, diableries, concursos de redacció per als menuts, lliurament de guardons amb motius diversos, publicació de fullets explicatius del sentit i les tradicions del solstici d'estiu...). Va ser la colla del Pixaví, on tinc un bon estol d'amics, l'encarregada de comprometre'm a parlar-los sobre els costums populars d'aquesta nit a les nostres comarques, en el marc singular del saló d'actes del Centre Municipal de Cultura del carrer de Maura.

En preparar la xerrada, me'n vaig adonar de dues coses que van juntes. D'una banda, que disposava d'un bon material per fer quelcom de més. D'altra, que no ens cal acudir, tant com ho fem, a fonts catalanes o castellanques per parlar-ne. Aleshores, com em passa sempre, va sorgir la idea d'escriure sobre el tema. Pagava la pena d'emprar

unes setmanes en treballar el material dispers que disposava i, amb algunes recerques més, redactar un text prou complert i amb un cert sentit i cohesió interna. La cosa s'ha anat allargant, potser, una mica per raons de temps i d'altres tasques a fer. Ací en teniu el resultat, però, i espere que us agrade i que, en llegir-lo pugueu fruit com ho van fer aquells amics que m'escoltaven aquella vesprada xafogosa de l'estiu de 1998.

Parlar de sant Joan, de la nit de Sant Joan i del dia de Sant Joan no és fàcil, i més aquests temps en què el tarannà de les coses perdudes ens ha envaït l'ànima i actuem, més que siga d'una manera inconscient, com si qualsevol temps passat fora millor. Sembla que retornar a les belles pràctiques santjoaneres pot representar la recuperació cabdal d'un sentit de viure dionisiac desfasat a hores d'ara, però amb una capacitat, encara, de fer-nos tornar a l'edat d'or, desig que rau al fons de totes les cultures que són conscients de l'actual canvi de segle. En això crec que hi ha una diferència radical respecte

dels altres canvis de segle que han precedit. Potser és una falsa impressió meua, però altres temps hi havia una confiança en l'esdevenidor que ara no existeix. Es tracta d'un signe d'aquests temps que en diem la postmodernitat? Qui ho sap? La veritat és que no les tenim totes. No estem gens segurs que el nou segle XXI ha de resoldre els greus problemes pels que passa aquest muntó de roques i

BIBLIOTECA

d'aigua escalfada pel sol que és el nostre planeta. I no estem gens segurs que, tot i amb l'euro, els homes i les dones ens entendrem millor en la nova etapa.

Un denominador comú d'aquesta preocupació, que podríem considerar ben arrelada en l'inconscient de tota la humanitat —allò d'espiritual que heretem de la mateixa manera que heretem les orelles, el nas i l'estructura i configuració del nostre cos—, és el somni i el desig de què tot vaja millor. I com que el somni i el desig constitueixen el fonament de tota motivació en la tasca de viure, ens preocupem dels temes que ho poden fer possible. Si més no, la necessitat del retorn a la naturalesa que tots sentim, dins de la

perspectiva de l'ecologia humana, n'és una bona prova i pensem que, sense aquesta redempció del nostre entorn natural dels pecats que la industrialització i la tecnologia han comes, no serà possible acomplir el somni i el desig. Aleshores, ens contemplem als miralls que

tenim al nostre abast, que són els del passat, i intentem fixar unes imatges exemplars i arquetípiques. Tenim, però, dos perills. D'una banda, que aquests

espills siguin fruit del nostre deler més que de la realitat que s'hi reflectisca —un mirall mai no és la realitat, penseu-ho!— i, d'una altra, que l'espill se'ns trenque en trenta mil trossos que ens mostren —cadascun d'ells— un fragment diferent de la rica realitat (...)

I perdoneu el sermó. Diuen els qui es dediquen a la prospectiva o a la futurologia, que el segle pròxim serà religiós o no serà. Aquestes paraules només poden tenir el sentit de la transcendència. La nit de sant Joan, la vida de Sant Joan, el dia de Sant Joan — com molts altres dies, sants i nits— són una bona ocasió perquè ho pensem de bell

nou. I us citaré dos autors poc sospitosos de clericalisme. Diu Joan Coromines: "La santedat és encara, tant o més sovint, cosa laica i noblement plebea que mitrada, girem full cap a les frases populars i folklòriques" (1987: VI, 666). En això estem. No debades el nostre enyorat Llorenç Millo va escriure un llibret que us recomane, *Els veïns de dalt* (1987), on tracta, amb el bon humor que el caracteritzava, les vides dels sants que devia tenir al seu panteó particular. La pena és que no tractés també de sant Joan amb el mateix goig de viure que hi mostra. Amb aquest goig, us ho desitge, fruiu les pàgines que segueixen.

(Extret del pròleg del llibre)

Solstici d'Estiu

El sol i l'aigua. Dos gravats antics sobre el solstici d'Estiu

BIBLIOGRAFIA:

Altres llibres del mateix autor, dins la *Sèrie minor* d'etnografia:

- Els pelegrins de les Useres* (1991, 2^a ed. 1994)
- Sant Antoni, sant valencià* (1993)
- La Salpassa* (1995)
- Les festes de folls* (1996)
- Els endimoniats de la Balma* (1997)
- Catí i els Pelegrins de Sant Pere* (1998)

BESTIARI

A PROPÒSIT DE LA I MOSTRA DE BESTIARI DE FOC I LA I TROBADA DE BÈSTIES DE FOC

Botafocs. Ball de dimonis van presentar els Dracs de la ciutat per a la festa de Sant Joan de l'any passat. Moltes persones van venir a la vora del nostre pont de mar blava per a festejar el seu bateig. L'acte va ser un èxit, ja que tots van poder gaudir sota una pluja d'espurnes, boirasses de fum de masclets, músiques juvençanes i rialles gegants, en la nit més curta de l'any 99.

Dèiem en aquestes mateixes pàgines, ara farà un any: (...) *"però, no penseu que els dracs no tenen germans. De cap manera! Arreu de moltes de les nostres comarques hi ha de representants del Bestiari: dracs, vidries, àligues, tarasques, mulasses, bous, guites i tants d'altres, els quals esperem que en un futur pròxim puguen visitar els nouvinguts. Així que aneu-vos preparant!*" Ja ha passat un any, així que aneu-vos preparant, perquè els seus familiars estan a punt d'arribar!

La nostra associació, conjuntament amb els Dimonis del Grau, celebrem al llarg del 2000, el Xè aniversari de la nostra activitat, amb diferents actes commemoratius, com ara el cercavila de Sant Antoni, la publicació del llibret sobre sant Antoni del Porquet, l'exposició monogràfica al Casal Jove, els tallers de foc a Castelló i al Grau i la participació a la IX Mostra de Bestiari de Foc de Granollers, el dia 4 de juny, entre d'altres actes.

Però, encara ens resten actes per realitzar, en què podreu participar i passar-ho d'allò més bé, com ara, la **I Mostra de Bestiari de Foc**, on volem portar alguns dels germans, ties, cosins, cosines i d'altres integrants del nostre Bestiari, per a gaudi dels nostres Dracs i de tot el veïnat de la ciutat. (N'esteu preparats?). La Mostra serà al Casal Jove del Grau, del 12 al 30 de juny, la qual farà de

pont encès entre les fogueres de sant Joan i les festes de sant Pere. Podreu gaudir de la seua companyonia tranquil·la i silenciosa, dels seus ulls, de les boques i de les ales, sense cap perill, ja que estaran descansant del llarg viatge que els ha portat fins les nostres terres. S'estan preparant!

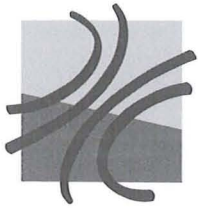
També podreu llegir quelcom sobre la seua història, el seu origen, etc. Recordeu que, des d'antic, l'home ha expressat els seus sentiments i sensacions, les seues pors i els seus anhels, les seues relacions amb la natura i amb el sobrenatural amb allò que li és conegut i també amb el què desconeix, mitjançant les imatges que li són més pròximes. El Bestiari, n'és, sense dubte una bona prova d'això. Així, les bèsties han estat representades de formes diverses com a símbols dels sentiments i de les creences humanes.

Les diverses cultures han dotat els animals de personalitat i de simbologia; es creen bèsties fabuloses i és fa del Bestiari un objecte dels mites i de les llegendes, amb significats sobrenaturals: el griu, el lleó alat,

El drac de Castelló tornarà a encendre la nit de foc i misteri. Foto: R.P.

BESTIARI

el minotaure, la serp voladora, el pegàs, l'au fènix, l'unicorn, el drac, etc.

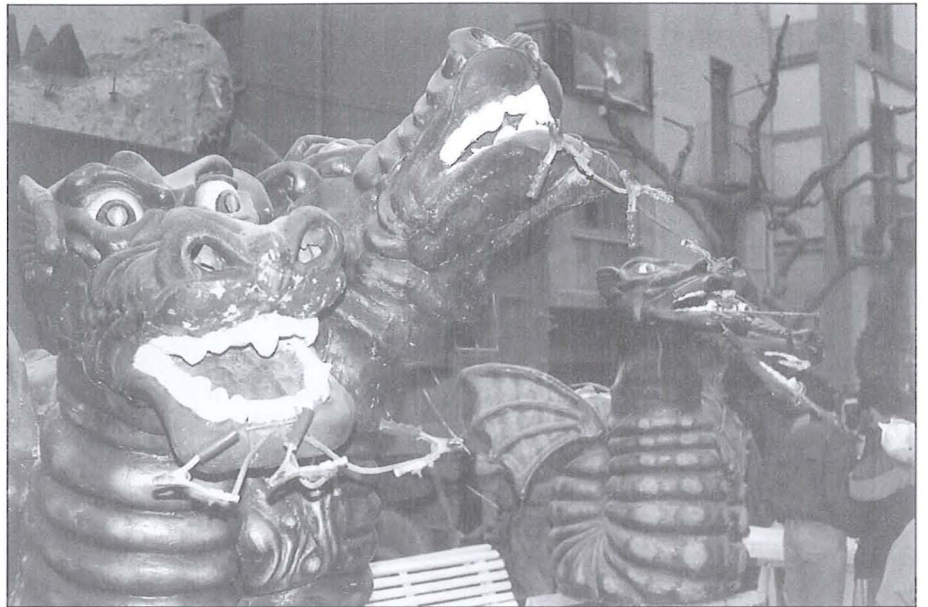
A la cultura occidental, totes aquestes tradicions simbòliques són reinterpretades per l'Església catòlica i, quan al segle XIII, s'institueix la festivitat del Corpus Christi, amb l'expansió de la processó per tota Europa el 1316 — amb una funció de divulgació litúrgica, didàctica i alhora lúdica. És així que les diverses escenificacions d'episodis bíblics i de vides de sants, els entremesos, incorporen elements escènics diferents, com ara les figures de l'àliga, el lleó, la

mula guita, el bou, la vídria, el drac, etc., que, poc a poc, prenen una simbologia i una personalitat pròpies, en incorporar-se al nostre panorama festiu amb una funció específica, alhora que evolucionen amb el pas del temps. Coneixeu, per exemple, l'àliga de Morella, o la Tarasca del Corpus de València? I la patum de Berga?

Si recordem la nit de Sant Joan 99, vam presentar la nova música dels Dracs de Botafocs, de Paco Magnieto i també el grup de músics endimoniats que els acompanyen.

El proper solstici d'estiu, farem un altre acte nou: la **I Trobada de Bèsties de Foc**. En aquest acte, alguns familiars dels nostres dracs ens acompanyaran, encesos i juganers, per la vora del pont de blava mar, al llarg del passeig Marítim, ja que hauran descansat, gràcies als dies de la Mostra, per a cremar la nit més curta de l'any.

Serà un passeig encès, ple de foc i d'espurnes, on podreu contemplar els balls del bestiari, escoltar l'enrenou dels materials pirotècnics, i ballar les noves músiques, amb el so de la dolçaina i el tabal. Però, les altres bèsties també portaran les seues gralles i timbals, focs i espurnes, els seues balls..., agermanats! Els nous sons musicals ens acompanyaran sense descans abans del creixfoc dimoniac, fins que s'esmicole la nit del nostre país. Tot plegat, el bestiari tornarà a descansar a

Drac de Valls (s. XVI), que ha estat convidat a la Trobada d'enguany. Foto: R.P.

la Mostra, que romandrà oberta durant les festes de Sant Pere. Després tornaran a marxar, potser fins l'any vinent.

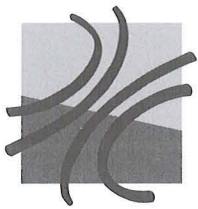
Finalment, voldria donar les gràcies a tots aquells que ens han permès, amb el seu esforç, aquesta I Mostra i Trobada, especialment l'Associació de Bestiari Festiu de Catalunya, per haver-nos facilitat diferents peces del bestiari de les comarques tarragonines; a les entitats Dracs de Granollers i els Blaus de Granollers, per haver-nos facilitat bestiari de les comarques barcelonines; a la Fundació Caixa Castelló, pel seu suport general; a l'Associació Cultural La Barraca, per la seua col·laboració i, a la Comissió de festes de Sant Pere pel seu suport econòmic.

Us invitem a vindre al casal Jove del Grau, a partir del dia 12 de juny i també al Passeig marítim, el pròxim 23 de juny, a partir de les 22.30 hores. Si veniu, de segur que coneixereu el Drac tricèfal de Granollers, la Gralla de Foc, el Dragonet, etc, i ens podreu acompanyar a encendre la nit més curta de l'any, des de Salses a Guardamar.

No hi falteu, que passem llista! Paraula de dimoni.

Rafael Pérez i Sorli
Botafocs. Ball de dimonis

GASTRONOMIA

LA COCA DE SANT JOAN. UN INVENT GLORIÓS

Des de temps ancestrals tots els pobles han celebrat ritus al voltant dels cicles solars. Estos ritus, cristianitzats, conserven, malgrat tot, característiques clarament paganes. El foc, els banys de mar, la recol·lecció de plantes amb poders màgics i tota mena de pràctiques màgiques que es donen en totes les cultures. Com totes les grans festes, aquesta també té elements gastronòmics, i principalment un, la coca.

Antigament les coques eren circulars i amb un forat al mig, intentant recordar el disc solar. Amb el pas del temps la pasta va canviar de forma i composició. Però això sí, sempre ensucrada i empinyonada. Més avant apareguren en la seua composició les fruites confitades. Com tot en la nit de Sant Joan, té també la seua part de màgia. Diu la tradició que qui no la menja al ras tindrà malaurança.

Pel que fa a les begudes apropiades per acompanyar-la, el més indicat és un vi dolç o un aiguardent, tot i que un "cremaet" tampoc va malament.

La coca té un sentit, paganament sacramental, com tots els pastissos tradicionals de festes senyalades.

"Oh, la coca de Sant Joan és de totes les coques, la més elegant"

*Jaume Sisa
Nit de Sant Joan*

Aquesta coca de "tota la vida" pot ser fins i tot milenària, però tal i com la coneixem avui dia, no va més enllà d'un centenar d'anys.

El que sí que queda clar és que tota coca de Sant Joan ha de dur pinyons i fruites confitades. La que no porta estos ingredients és coca, però no de Sant Joan. Per qui vulga provar, ací va la nostra recepta, ni millor ni pitjor que qualsevol altra.

Coca de Sant Joan.

Ingredients:

350 gr. de farina de blat
150 gr. de sucre
100 gr. de mantega
3 ous
20 gr. de llevat en pols
_ l. de llet
1 pell de llima ratllada
1 pols de canyella
2 gr. de sal
pinyons
fruites confitades (taronja, llima, pruna, cireres)

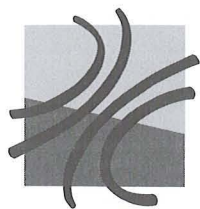
Elaboració:

Es tamisa la farina, s'afegeix 100 gr. de sucre, 2 ous, la llet, la ratlladura de llima, la sal. Es mescla bé, fent una pasta fina. Aleshores s'afegeix la mantega fosa i el llevat, es mescla tot molt bé i es fica a la plata de forn untada amb mantega i farina. Es posa a l'escalfor perquè pugue de volum uns 15 minuts. Es pinta amb l'ou, es tiren pel damunt els pinyons, les fruites i el sucre. En el forn a 200 graus es cou uns 25 minuts, aproximadament.

IV Concurs Coques de Sant Joan, any 1999 Foto: Juanjo Trilles

MÚSICA

La nit de Sant Joan, punt de trobada de la música tradicional

Portada de l'últim treball editat del grup Nou Romancer

Enguan, la celebració de la nit de Sant Joan es clourà amb l'actuació de dos grups de música popular: el grup **Saüc**, de Castelló i el grup **Nou Romancer** de les Illes Balears.

Del grup mallorquí, en sabem que ja fa sis anys que es dediquen a la promoció i recuperació de la música tradicional, així com a la recerca de sonoritats mediterrànies que imprimeixen a les seues creacions una personalitat prou forta i innovadora —i alhora tan familiar—, que els ha dut a consolidar-se com a punt de referència en el panorama de la música d'arrel illenca, conreant una música fresca, sentida i plena de color; estil mestís on Nou Romancer s'ha fet el seu lloc.

Si bé en els seus inicis, el repertori era eminentment tradicional, centrat en el Romancer (La mala herba, La ciutat de Nàpols, La donzella i el mariner, etc...) i la cançó popular (Blanca Roseta, Les Caramelles, Fora de sa ciutat, etc...), amb el temps s'atreveren a fer creacions pròpies, fruit de l'evolució musical que ha experimentat en aquests darrers anys, com a mitjà per introduir aquesta sonoritat, a cavall entre la tradició i la fusió amb altres cultures d'arreu del *Mare Nostrum* (La Lluna i la Dama, Mediterrània, Sa grega, La ciutat dels moixos, La Son, Groc, etc...). També han musicat poemes, com ara els del mestre de Roda de Ter, Miquel Martí i Pol.

Des de la seua creació, Nou Romancer ha realitzat més de vuitanta actuacions arreu de Mallorca, Menorca, Alacant i Barcelona. A més, l'estiu de 1996 va tenir l'oportunitat de fer una sèrie de recitals a Gävle i Engeltofta (Suècia).

El grup està format per Carles Llull i Verd (veu i guitarra d'acompanyament); Pere V Rado i Bauçà (veu i acordió); Biel Jordà i Sánchez (guitarra i bouzouki), Tolo Font i Valls (percussions), Jaume Bueno i Bauçà (flautes), Andreu Julià (contrabaix) i Miquel Àngel Bauçà i Fuster (viola). Tenen editats els compactes "Blau com el sol" (1997) i, "El lladre de les taronges".

El grup local Saüc serà l'amfitrió de la vetllada musical de la nit de Sant Joan. Els de Saüc són ben coneguts a casa nostra, ja que d'ençà de la seua formació —al setembre del 1997— que no han parat d'actuar arreu de les nostres comarques: presentacions de Gaiates, a Castelló, actuacions a la llibreria Babel; el Correllengua de Vila-real, actuacions a València, a la Universitat Jaume I, etc..., fins que, a poc a poc, han anat fent-se un espai dins l'àmbit de la música popular, d'arrel tradicional. El grup compta amb un repertori ample i ben suggeridor, format per dianes, polques, romanços, jigues irlandeses, endimoniades, pasdobles i rondalles, entre d'altres peces del folklore tradicional. L'any passat van actuar al Marítim, dins els actes que la FCC va programar al voltant de la revetlla de Sant Joan.

Dos grups, d'arrels populars que ben segur ens faran fruit d'una nit màgica i inoblidable, si en som capaços de seguir els ritmes que ja ballaven i cantaven els nostres avantpassats. La música del poble.

El grup Saüc serà l'amfitrió de la revetlla de Sant Joan

Joan Bta. Campos i Cruaïnes

INFORMACIÓ

PROGRAMA D'ACTES DE LA NIT DE SANT JOAN ~ Juny de 2000 ~

Dia	Hora	Acte	Lloc	Organitza
Divendres, 2 Divendres, 2	12.00 hores 20.15 hores 20.30 hores 22.30 hores	Roda de premsa Cercavila de Dolçainers VI Trobada de Dolçainers i Tabaleters Sopar cloenda del VI Curs de Dolçaina i Tabal	Fòrum Babel Castelló Recorregut urbà Plaça de Santa Clara Per determinar	Federació Escola de Dolçaina Escola Escola
Dissabte, 3	17.00 hores 20.00 hores 21.30 hores 22.30 hores 23.00 hores	Jocs populars: trompes, boli, corda, sambori... Volada de catxerulos Visita al Planetari Sopar de pa i porta Sessions Telescopi Concert del grup ARGURUWEN	Al passeig Marítim, davant del Planetari Platja del Pinar de Castellón Planetari de Castelló Passeig Marítim Planetari de Castelló Enfront Planetari	Grup Scout "El Millars" Levante Ajuntament Federació Ajuntament Federació
Del 12 al 23 de juny		Exposició de Bestiari	Casal Jove del Grau	Dimonis del Grau
Dissabte, 17	19.00 hores	Taller d'iniciació al Foc	Plaça Major	Dimonis/Botafocs
Dilluns, 19	20.00 hores	Xerrada de Jordi Cutiés (director del Planetari de Castelló)	Saló d'Actes Centre Sant Isidre de Caixa Rural (C/ d'Enmig, Castelló)	"El Mitget"
Dimècres, 21	19.30 hores	Presentació <i>Plaça Major</i> , núm. 13.	Fòrum Babel	Federació
Dijous, 22	12.00 hores	Presentació I Concurs de Contes "José Pascual Tirado"	Fòrum Babel	Federació, Llibreria Babel Diputació de Castelló
Divendres, 23	21.00 hores 21.30 hores 22.30 hores 23.00 hores 23.45 hores 24.00 hores	IV Concurs Coques de Sant Joan Lliurament Premis IV Concurs Coques Sopar de pa i porta I Mostra de Bestiari Cercavila de Creixfoc Encesa de fogueres Primer bany de l'any Castell de focs	Casa de Banys Casa de Banys Passeig Marítim Passeig Marítim Passeig Marítim Passeig Marítim Platja Marítim Enfront Planetari	Cagarròs Cagarròs Federació Dimonis Botafocs Botafocs Junta Festes
Dissabte, 24	00.30 hores	Actuació orquestra GIN TONICS Actuació de música tradicional Grups "SAÜC" de Castelló i "NOU ROMANCER" de Mallorca	Entaulat Casa de Banys Entaulat davant restaurants "Puerto" i "La Ola"	Junta Festes Junta Festes

